

*Коневич Ольга Володимирівна, старший викладач,
викладач-методист соціально-гуманітарних дисциплін
Технічного коледжу Тернопільського національного
технічного університету імені Івана Пулюя
Королюк Софія, студентка групи ОТ-215 Технічного
коледжу Тернопільського національного технічного
університету імені Івана Пулюя*

КИТАЙСЬКА ТРАДИЦІЯ ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ УПРАВЛІННЯ

Актуальність дослідження зумовлена, насамперед об'єктивними потребами в підготовці управлінських кадрів. Сьогодні просто зразково виконувати свої службові обов'язки чи копіювати «передовий досвід», або «досвід передових країн» вже недостатньо. Потрібні талановиті люди, які творчо мислять, розуміють характер суспільних процесів, що відбуваються в країні та загалом у світі, зміст глобальних кризових явищ і «тектонічних» зрушень, які зачіпають самі основи існування сучасної цивілізації, і взагалі просто порядні, професійні та патріотично налаштовані кадри, спроможні адекватно сприймати дійсність і запропонувати нестандартні рішення.

Виходячи із сказаного **метою дослідження** є філософський аналіз проблем державного управління у Піднебесній.

Китайську традицію системи управління досліджували вітчизняні вчені-сходознавці В. О. Кіктенко [4], С.Бабаян [1], А. А. Мельниченко [7], В. В. Нікітін [9], О. О. Александрович та В. М. Князев [5]. Із закордонних вчених над аналізом китайської системи управління працювали: О. А. Бокщанін [2], Л. С. Васильєв [3], В. В. Малявін [6] та В.С. Нересянець [8].

У кінці III тисячоліття до нашої ери на території центральних рівнин Китаю починала зароджуватись протодержава, яка в той час представляла собою, по суті, племінний союз. Цей період прийнято називати епохою Шан-Інь. Після чергової міжусобиці в Китаї настала епоха династії Чжоу (XI-III ст. до н.е.) – один з найцікавіших періодів в історії країни, в цю епоху виникають конфуціанство, моїзм та легізм – етико-політичні концепції, про управління людиною, суспільством і державою.

З давніх-давен китайська соціальна система була чітко поділена на рівні, кожному з яких пропонувалися свої найсуворіші норми поведінки, причому ці приписи часом стосувалися навіть дрібниць. Наприклад, було точно відомо, в якому одязі кому ходити, яку їжу їсти, які обряди здійснювати. Вища аристократія так і називалася – «ті, хто їсть м'ясу їжу», в той час як на столі простолудинів м'ясо не з'являлося, не тому, що його не вистачало на всіх, – причина полягала в ритуальних приписах.

За уявленнями, характерним для стародавнього Китаю, імператор мав величезну духовну силу, або «де», яка дарована йому Небом і яку він міг передавати своїм підданам. Цю допомогу можна також називати священною силою, добротою, благодаттю. Уявлення про неї склалося ще в глибоку давнину, коли світ сприймався як місце зустрічі людей з духами і тому був просякнутий особливою «енергією». Саме благодать (де) вана стала пізніше одним з ключових моментів вчення Конфуція про державу і ролі в ньому правителя. Неподільна влада вимагала одночасно і особливої моральної чистоти, добродіяння, особистої духовної досконалості вана, до чого закликав Конфуцій.

Вчення Конфуція не містить розділів, спеціально присвячених устрою держави, як немає розділів про людину, або про суспільство. Конфуціанську модель доводиться реконструювати за окремими судженнями. Основні ж погляди Конфуція викладені в книзі «Лунь юй» («Бесіди і судження»). Його розуміння державного устрою ще більш цінне тому, що він сам був на державній службі, яка була успішною. Але Конфуцій не бачить держави окремо від суспільства і окремо від людини. Всі його вчення в цій області взаємопов'язані. Деякі його висловлювання носять алегоричний характер і, тому, не можуть бути сприйняті однозначно. Це може спотворити суть вчення, як воно спотворювалося китайською бюрократією протягом багатьох століть [1].

Згідно з розробленою Конфуцієм схеми устрою управління державою і суспільством базувалося на Лі («правила»), їм він надавав велике значення. Правила, по суті, встановлювали морально-етичні основи життя людини, суспільства і держави в цілому.

Доброчесність в трактуванні Конфуція – це великий комплекс етико-правових норм і принципів, до якого входять правила ритуалу (лі), людинолюбства (жень), турботи про людей (ту), шанобливого ставлення до батьків (сяо), відданості правителю (чжун), боргу (і). Вся ця нормативна цілісність, що включає в себе всі основні форми соціально-політичного регулювання того часу, за винятком норм позитивного закону (фа), являє собою єдність моральних і правових явищ.

Основна чеснота підданих полягає, згідно з Конфуцієм, у відданості правителю, в слухняності і шанобливості до всіх «старших». Політична етика Конфуція в цілому спрямована на досягнення внутрішнього миру між верхами і низами суспільства і стабілізації правління. Крім чисто моральних чинників він звертає увагу і на необхідність подолання процесів поляризації багатства і бідності серед населення, але поряд з цим вводить поняття «виправлення імен» – кожен повинен бути на своєму місці. «Коли багатства розподіляються рівномірно, – зазначав він, – то не буде бідності; коли в країні панує гармонія, то народ не буде малочисельний; коли панує мир (у відносинах між верхами і низами), то не буде небезпеки повалення (правителя)» [3, с. 679]. Відкидаючи бунти і боротьбу за владу, Конфуцій високо цінував блага громадянського миру.

Негативно ставився Конфуцій також і до зовнішніх воєн, до завойовницьких походів китайських царств один проти одного або проти інших народів («варварів»). Не відкидаючи в принципі самі гегемоністичні претензії китайських правителів, Конфуцій радив їм: «людей, що живуть далеко і не підкоряються», необхідно «завоювати за допомогою освіченості і моралі». «Якби вдалося їх завоювати, – додавав він, – серед них запанував би мир». Ці культурні та миротворчі мотиви надалі нерідко використовувалися китайськими правителями в якості морального прикриття своїх завойовницьких акцій і підпорядкування своїй владі інших народів [2, с. 274].

Жан (ввічливість) Конфуцій вважав важливим елементом в державному управлінні. Ввічливість, по суті, означала вірність ритуалам і на політичному рівні служила свого роду політичною культурою. Повага до старших і любов до ближнього в рівній мірі відносилося як до сім'ї, так і до держави в цілому, де правитель ставав главою «сімейства». Ідея полягала в тому, щоб ввести давньокитайські традиції в рамки державного закону. Але закон той повинен був бути умовним, це пов'язано, перш за все, через відношення Конфуція до фа цзя (легістів), які виступали за насадження закону силою.

У своєму вченні Конфуцій велике значення покладав на сімейні стосунки. «Якщо, – підкреслював він, – керувати народом за допомогою законів і підтримувати порядок за допомогою покарань, народ прагнучим ухилитися (від покарань) і не буде відчувати сорому. Якщо ж керувати народом за допомогою чесноти і підтримувати порядок за допомогою ритуалу, народ знатиме сором, і він виправиться» [5, с. 29].

Для того щоб створити правила, які б залишалися життєздатними протягом довгого часу, Конфуцій пропонував використовувати принцип «хе» (гармонія, боротьба протилежностей). «Правила треба створювати через досягнення єдності, через розбіжності» [6, с. 632].

Для Конфуція і його Вчення був дуже важливий особистий приклад у реалізації правил. Цзинь-цзи («абсолютно мудрий») за Конфуцієм носій правил, не повинен знаходитися на віддалі від державного правління, а повинен навпаки бути активним членом суспільства і державним мужем. Саме на образі цзинь-цзи заснована ідея державного правління за допомогою лі. Конфуцій вважає особисту незалежність, такою що виділяє особистість від загальної маси. «Якщо людина не має почуття власної гідності, не бореться за нього, не може його відстояти, якщо людина не поважає самого себе, то у нього немає надій стати цзинь-цзи, або не державна особистість» [8].

Отже, у своїх судженнях про державу він виділяв два соціальні прошарки: керуючі і керовані. Під керуючими він розумів цзинь-цзи як «шляхетного чиновника». Але це не означає, що тільки аристократи могли бути такого роду чиновниками, але він також допускав і приплив «свіжої крові» з інших соціальних груп [9, с. 5].

Як зазначав у своїй праці «Філософські проблеми державного управління» В. М. Князев: «Спираючись на традиційні погляди, Конфуцій розвивав патріархально-патерналістську концепцію держави. Держава трактується ним як велика сім'я. Влада імператора («сина неба») уподібнюється владі батька, а відносини правлячих і підданих – сімейним відносинам, де молодші залежать від старших» [5, с. 28].

Існував принцип: «Хто знатний – той багатий». Незнатний не міг бути не тільки багатим, але навіть заможним. Загалом, він хотів, щоб «орачі обробляли землю, а здатні керувати управляли», де знов ж такі проявляється принцип «виправлення імен».

Така система управління здається несправедливою і навіть бездушною. Проте не варто оцінювати стародавній світ з точки зору сучасних уявлень про свободу, рівність можливостей та демократичні права. Такої думки у своїх дослідженнях притримується вітчизняний сходознавець В. М. Князєв. У свою чергу я повністю поділяю таку думку знаного китаєзнавця [5].

Факт залишається фактом: протягом багатьох століть саме така система соціального поділу з її жорсткими правилами підтримувала стабільність в суспільстві і збалансовані стосунки між владою і народом, і дозволяла Китаю залишатись Китаєм.

Китайська цивілізація унікальна не просто тривалою історією свого існування, вона є ровесницею стародавнього Єгипту і Межиріччя, які давно вже канули в Лету. Але, перш за все, тією вражаючою властивістю протягом усього часу є здатність зберігати правонаступництво розвитку державності.

Література

1. *Бабаян С. Історія дослідження педагогічних ідей Конфуція у XX столітті у Китаї. – Київ: Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 43, 2012.*
2. *Бокщанін А. А. Нарис історії державних інститутів китайської імперії / А. А. Бокщанін // Структура управління і влади. – М.: Наука: Видав-во схід. лит., 1993. – 273–275 с.*
3. *Васильєв Л. С. Стародавній Китай : В 3 т. / Л. С. Васильєв ; Ін-т всходознавства РАН. – Т. 3: Період Чжаньго (V–III до н. е.). – М. : Сход. літ, 2006. – 679 с.*
4. *Кіктенко В. О. Нарис з історії українського китаєзнавства. – Київ: Вісник Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України, 2002. – 11-12 с.*
5. *Князєв В. М., Бакаєв Ю. В., Василевська Т. Е. Філософські проблеми державного управління: навч.- метод. посіб. / за заг. ред. В. М. Князєва. – К.: НАДУ, 2012. – 20-49 с.*
6. *Малявін В. В. Китайська цивілізація / В. В. Малявін. – М. : Астрель, 2000. – 632 с.*
7. *Мельниченко А. А. Теоретичні засади сучасної філософії управління. – Київ: Вісник НТУУ «КПІ», 2015 р. – 47-59 с.*
8. *Нересянца В. С. Історія правових та політичних вчень. – М., 1999 р.*
9. *Нікітін В. В., Александрович О. О. Організація державного контролю в Китаї: традиції та сучасний досвід державного управління. – Харків, ХНЕУ ім. С. Кузнеця: Основа, 2015. – 2-5с.*
10. *Шумка М. Л. Історико-філософський аспект проблеми власності та управління / Михайлина Леонівна Шумка // Наук. зап. Терноп. держ. педагогіч. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Філософія. Випуск 7 – Тернопіль, 2001. – С.112-116.*